

اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی

سال اول، شماره سوم، زمستان ۱۳۹۴، ص ۲۷ - ۴۳

بازشناسی ساختار عاملی مقیاس اسلامی کارآمدی خانواده فرم تجدیدنظر شده

Recognizing Factor Structure of the Islamic Scale for Family Efficiency

محمد مهدی صفوراie پاریزی / استادیار روان‌شناسی تربیتی، جامعه المصطفی العالمیه
سیدحسین حیدری / کارشناس ارشد روان‌شناسی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام
عباس علی هراتیان / دانشجوی دکتری روان‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
محمد زارعی توپخانه / دانشجوی دکتری روان‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

Muhammad Mahdi Safuraie Parizi / Assistant Professor of Educational Psychology, MIU.
Sayyid Hussein Heydari / MA of Psychology, IKI. shheidari515@yahoo.com
Abbas Ali Haratian / PhD Student of Psychology, RIHU.
Muhammad Zareie Toopkhane / PhD Student of Psychology, RIHU.

ABSTRACT

The present research aims at assessing the reliability and validity of the revised edition of the initial scale for family efficiency based on Islamic sources. It is of correlation research type wherein 590 subjects were selected through random cluster sampling. The participants completed the scale of assessing family efficiency based on Islamic sources. Here, we used factor analysis to assess the validity of the scale.

The factor analysis of the findings showed that the revised form of the Islamic scale

چکیده

پژوهش حاضر به منظور برآورد روایی و پایایی نسخه تجدیدنظر شده مقیاس اولیه کارآمدی خانواده با تکیه بر منابع اسلامی اجرا شده است. این مطالعه از نوع تحقیقات همبستگی است. و در آن به روش نمونه‌گیری تصادفی و خوشه‌ای ۵۹۰ نفر انتخاب شدند. شرکت کنندگان، مقیاس سنجش کارآمدی خانواده با تکیه بر منابع اسلامی را تکمیل کردند. در این پژوهش جهت بررسی روایی مقیاس، از روش تحلیل عاملی استفاده شد. تحلیل عاملی یافته‌ها نشانگر آن بود که فرم تجدیدنظر شده مقیاس اسلامی

for family efficiency contains eight factors including: 1. Observing one's rights, 2. Satisfaction and growth, 3. Emotional and verbal relation, 4. religious thought, 5. Taking on responsibility and cooperation, 6. Religious behavior, 7. Trust and forgiveness, and 8. Truthfulness. To assess the reliability of the scale, we assessed internal consistency using Cronbach's alpha. The reliability was at 0.96. Based on the findings of the research, we may say that the questionnaire enjoys a high reliability and validity, and consistent factors are obtained through it. Accordingly, one may use it to investigate the family efficiency based on Islamic sources in future studies .

KEYWORDS: factor analysis, Islamic scale, family efficiency, validity, reliability.

کارآمدی خانواده دارای هشت عامل (رعایت حقوق، رضامندی و رشد، رابطه عاطفی و کلامی، اندیشه دینی، مسؤولیت پذیری و مشارکت، رفتار دینی، اعتماد و بخشش، و صداقت) می‌باشد. جهت بررسی پایائی مقیاس از روش بررسی همسانی درونی بوسیله آلفای کرونباخ استفاده شد. آلفای کرونباخ ۰/۹۶ به دست آمده است. براساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت این پرسش‌نامه دارای روائی و پایائی بالا بوده و عوامل منسجمی از آن به دست می‌آید که می‌توان با کاربرد آن، کارآمدی خانواده را بر اساس منابع اسلامی مورد مطالعه قرار داد و در پژوهش‌های آتی از آن استفاده کرد.

کلید واژه‌ها: تحلیل عاملی، کارآمدی خانواده، روائی و پایائی

مقدمه

کارکردهای خانواده در جوامع مختلف تقریباً مشابه می‌باشد، لیکن تغییرات مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دگرگونی‌های مختلفی در آن به وجود آورده است (شیخی، ۱۳۸۰، ص ۶۷). کارکرد اصلی خانواده ایجاد زمینه برای رشد اجتماعی، روانی و زیستی و بقای اعضای خانواده است. خانواده‌ها برای برآوردن این کارکرد، با مشکلات و تکالیفی مواجه می‌شوند. چنانچه خانواده‌ای توان مواجهه شدن موثر با این واقعیت‌ها را نداشته باشد، به احتمال بیشتری با مشکلات مهم بالینی یا رفتارهای ناسازگار روبرو می‌شود (کرستین، ۲۰۰۵ به نقل از دهقانی و عباسی، ۱۳۹۰، ص ۴۰). خانواده‌های برخوردار از کارکرد سالم، علاوه بر بقای خود در قالب یک نظام، موجب شکوفایی توان بالقوه یکایک اعضای خود می‌گردند؛ یعنی به آنها اجازه می‌دهند با اعتماد و اطمینان خاطر در پی کاوشگری و خودیابی^۱ برآیند (گلدنبرگ^۲، ۲۰۰۰ به نقل از حسین شاهی، ۱۳۸۶).

1. self discovery.

2. Goldenberg, I.

کارآمدی خانواده^۱ در نظریه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته و همه صاحب‌نظران و اندیشمندان حوزه خانواده به کارآمدی خانواده و نیز عوامل تاثیرگذار بر رشد و پویایی و یا اختلال و بیماری آن توجه کرده و هر کدام از منظری خاص به ساختار و کارکرد خانواده نگریسته‌اند (زارعی توپخانه، ۱۳۹۲). خانواده به عنوان یک جامعه کوچک از قوانین، سازه‌ها و کارکردهای مختلفی برخوردار است که هر کدام از نظریه‌ها با توجه به یک یا چند مورد به تبیین آن پرداخته‌اند (گلدنبرگ، ۱۳۸۶، ص ۱۳۹). بنابراین در نظریات مختلف تعارف مختلفی از کارآمدی و کارکرد خانواده شده است. آکرمن^۲ در دهه ۱۹۵۰ کاملاً به خانواده‌درمانی^۳ روی آورد، وی معتقد است؛ کارآمدی یک خانواده در گرو قابلیت نظام خانوادگی در سازگاری با تغییر و تحول است و به تکمیل‌کنندگی نقش‌های اعضا نسبت به دیگر اعضا از آن نام می‌برد. بنابراین خانواده ای که این دو ویژگی مهم را از دست بدهد در حقیقت تعادل حیاتی خود را از دست داده است (آکرمن به نقل از دردشتی، ۱۳۹۱، ص ۴۴). وی معتقد است برای درک کارکرد خانواده می‌بایست دروندا‌های وارده از سایر منابع مختلف مانند: شخصیت منحصربه‌فرد هر عضو خانواده، پویه‌های خانواده در انطباق با نقش‌ها، تعهد خانواده در قبال مجموعه‌ای از ارزش‌های انسانی و رفتار خانواده در قالب یک واحد اجتماعی مورد توجه قرار گیرد (گلدنبرگ، ترجمه حسین شاهی و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۱۴۳).

ستیر^۴ از مشهورترین خانواده درمان‌گران انسان‌گرا است، وی خانواده کارآمد را خانواده‌ای می‌داند که در آن هر لحظه می‌توان نشاط و سرزندگی، اصالت، محبت و علاقه را احساس کرد و می‌توان حس کرد که علاوه بر مغز، قلب و روح هم وجود دارد. افراد به سخنان هم گوش می‌دهند و برای هم ارزش قائلند. آشکارا محبتشان را به هم ابراز می‌کنند، حقوق یکدیگر را رعایت می‌کنند. حرکات بدن ملیح و حالت‌های بدن آرمیده است. هر کس به دیگری نگاه می‌کند نه به ورای وجود او، افراد با آهنگی پرمایه و روشن حرف می‌زنند و در روابطشان هماهنگی وجود دارد. افراد خردسال مثل آدم‌های بزرگ رفتار می‌کنند. زمانی که سکوت می‌کنند سکوتی آرام بخش نه از روی ترس و احتیاط، وقتی سر و صدا می‌کنند پرمعناست. افراد آزادانه درد دل می‌کنند. اهل درد دل هستند و به راحتی با شرایط سازگار می‌شوند (ستیر، ترجمه بیرشک، ۱۳۹۱). او خانواده را یک نظام کل‌نگر می‌داند و معتقد است که نقش‌ها، اثرات عمده‌ای بر کارایی موثر خانواده از طریق نفوذ قواعد، فرایندهای ارتباطی و پاسخ به فشارهای روانی دارند. هنگامی که اعضای خانواده از همه رویدادهایی که در زمان حال تجربه

1. family efficiency

2. Ackerman, N.

3. family therapy.

4. Satir. V.

می‌کنند، آگاه شوند، می‌توانند هم به عنوان فرد و هم به عنوان خانواده رشد کنند (کارلسون^۱ و همکاران، ترجمه نوایی نژاد، ۱۳۸۸، ص ۸۳).

رویکرد بوئن^۲ که نظریه نظام‌های خانوادگی نامیده شده بر کارکردهای هیجانی تاکید دارد که از راه فرایندهای تمایز خود، مثلثی کردن، سیستم هیجانی خانواده هسته‌ای، فرایند فراقسنی خانوادگی، گسلس هیجانی، انتقال به نسل‌ها، وضعیت خواهر و برادرها و پردازش در جامعه رشد و تحول می‌یابد (خدایاری فرد و یاسمینی، ۱۳۸۹، ص ۱۲). وی معتقد است که تغییر در یک بخش از نظام خانوادگی در بخش‌های دیگر و در خانواده به عنوان یک کل، تغییراتی را به وجود می‌آورد. الگوهای رفتاری در طول زمان به وجود می‌آیند و اغلب برای چندین نسل تکرار می‌شوند. هر خانواده فشارهایی را متحمل می‌شود (یعنی تعادل یابی) تا به اجبار موجب تطابق رفتار هر یک از اعضا گردد. خانواده، فضا و رفتارهای عاطفی را ایجاد می‌کند و اعضای آن در خارج از موقعیت خانوادگی، آنها را عینا الگوبرداری می‌کنند (کارلسون و همکاران، ترجمه نوایی نژاد، ۱۳۸۸، ص ۷۹).

نظریه پردازان ساخت‌نگر بر کلیت خانواده، تاثیر سازمان مرتبه‌ای خانواده و کارکرد به هم پیوسته نظام‌های فرعی آن تاکید دارند و آنها را تعیین کننده اصلی بهزیستی اعضا می‌دانند (گلدنبرگ، ترجمه حسین شاهی و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۲۳۰). در سال ۱۹۷۴ مینوچین^۳ یکی از واضح‌ترین و مفصل‌ترین مدل‌های عملکرد خانواده‌های سالم را به نام مدل ساختی مطرح کرد. وی خانواده را یک سیستم فرهنگی اجتماعی باز می‌داند که پیوسته در حال دگرگونی، تحول و تکامل است و در طی زمان و مراحل مستلزم بازسازی است. به عقیده وی، طبیعی (سالم) بودن به معنای فقدان مشکلات نیست، بلکه به معنای انعکاس روشن مشکلات طبیعی است که غلبه بر آنها در زندگی خانوادگی لازم است (ویلکینسون^۴، ۱۹۸۸ به نقل از صفورایی، ۱۳۸۸، ص ۱۱۵).

خانواده‌درمانگران رفتاری و شناختی رفتاری اعتقاد دارند که خانواده‌ها و زوجها صرفاً تحت تأثیر محیط‌های خود هستند. الگوی رفتاری آموختنی است. بنابراین، رفتارهایی با کارکرد بد را می‌توان با رفتارهای سازگارانه‌تر جابجا کرد. خانواده‌درمانگران رفتاری، الگوهای زمان حال را ارزیابی می‌کنند و الگوهای جدیدی ارائه می‌دهند. درمانگران شناختی رفتاری فراتر از تمرکز صرف بر افکار، اعمال قابل مشاهده را می‌نگرند، آنان به کلماتی که افراد به خود و دیگران می‌گویند توجه دارند. آنان روش‌های ویژه‌ای برای روبرو شدن با افکار غیر منطقی زن و شوهر و دیگر اعضای خانواده

1. Carlson, J.

2. Bowen, M.

3. Mynvchyn, S.

4. Wilkinson, L.

طرح ریزی نموده‌اند. رویکردهای رفتاری و شناختی- رفتاری خطی و طولی هستند. این رویکردها به اختصار و رفتارهای افرادی که به شیوه منطقی اهدافی را دنبال می‌کنند مربوط می‌باشد و خانواده به عنوان یک سیستم با ویژگی‌های خاص دیده نمی‌شود (توماس^۱، ۱۹۹۲). به نقل از کارلسون و همکاران، (۱۳۸۸، ص ۱۱۵). امروزه رویکرد شناختی رفتاری با عمق بیشتری در زمینه خانواده درمانی وارد شده است که می‌توان از طرحواره درمانی^۲ نام برد که دارای ساختارهای شناختی عمیقی است که اصولی را سازماندهی می‌کند و تاثیر عمیق بر چگونگی تعامل اعضا خانواده و حتی بر چگونگی تفسیر تعاملات آنها اعمال می‌کند (داتیلیو^۳، ترجمه خواجه، ۱۳۹۱، ص ۷۸-۹۱).

دین اسلام به عنوان یکی از ادیان الهی، به خانواده که کانون تربیت و مهد سعادت است، توجه ویژه‌ای دارد. اسلام، خانواده را به عنوان نخستین نهاد و شالودهٔ حیات اجتماعی، محل تأمین نیازهای جسمی، عاطفی، معنوی و موجب آرامش و سکون انسان قرار داده است و در راستای حفظ و حراست از این کانون مهرورزی، انسان را متوجه بنیان خانواده می‌نماید و به او گوشزد می‌کند که هر یک از اعضاء خانواده به ویژه والدین در حفظ حرمت و صیانت این کانون الهی از جمیع آفات و آسیب‌های اجتماعی تا وصول به حیات طیبه وظایفی دارند (پسندیده، ۱۳۸۹، ص ۱۳). پیوند میان زن و مرد از اهمیت بالایی برخوردار است که خداوند آن را میثاق غلیظ نامیده است «وَأَخَذْنَا مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا: زنانان از شما پیمان محکم و استواری گرفته‌اند»^۴. در اسلام، بنیادی محبوب‌تر از ازدواج (خانواده)، در نزد خدا، نهاده نشده است، همچنین آبادی خانه‌ها را مستلزم ازدواج دانسته و می‌گوید: «ازدواج کنید و به ازدواج درآورید که امری محبوب‌تر از خانه‌ای که به واسطه ازدواج آباد شده باشد، وجود ندارد.» همچنین والاترین هدف از استحکام کانون خانواده را آرامش‌گری و سکونت انسان بیان کرده است. در عصر حاضر روابط مناسب با همسر و فرزندان و عوامل موثر بر کارآمدی و ناکارآمدی خانواده بسیار پیچیده شده است. بدین منظور، حفاظت از عملکرد مناسب خانواده با معرفی شاخص‌های کارآمدی خانواده از منظر آموزه‌های اسلامی ضرورت بیشتری یافته است (صفورایی، ۱۳۹۲، ص ۳۱).

خانواده کارآمد با توجه به منابع اسلامی، خانواده‌ای است که با پابندی اعضای آن به باورهای دینی و رعایت حقوق و اخلاق اسلامی، زمینه کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های آنان را در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری فراهم می‌کند (صفورایی، ۱۳۹۲، ص ۳۱).

1. Thomas, M.

2. schema therapy.

3. Dattilio, F.M.

۴. سوره نساء، آیه ۲۱

با ورود نظریه نظام به حوزه خانواده و طرح نظریه نظام‌های خانواده توسط ناتان آکرمین زمینه مساعدی برای رواج نگرش نظام‌مند به خانواده و تحقیقات مبتنی بر مفاهیم نظری تفکر نظام‌مند فراهم گردید و ساختار، کارآیی و الگوهای تاملی اعضای خانواده، مورد توجه قرار گرفت با توجه به پیچیدگی سنجش مفاهیم نظام‌ها، برخی محققان بر ساخت و طراحی ابزارهایی برای سنجش عملکرد خانواده اصرار ورزیدند. برای نمونه، تولیاتوس^۱، پرل موتلر^۲ و استراوس^۳ در سال ۱۹۹۰، کتابی را منتشر کردند که در آن حدود ۱۰۰۰ ابزار معرفی شده است و در حال حاضر، برخی از این ابزارها برای ارزیابی عملکرد خانواده و زناشویی به کار گرفته می‌شوند. (گلدنبرگ و کلدنبرگ، ۱۹۹۸ به نقل از بهاری، ۱۳۸۳)

در سال‌های اخیر نیز ساخت آزمون‌های سنجش جنبه‌های گوناگون خانواده بر اساس مدل‌های متفاوت و از زاویه‌های گوناگون ادامه داشته است.

بازبینی پژوهش‌های بومی انجام‌شده در این موضوع نشان می‌دهد پژوهش صفورایی (۱۳۸۸) که به هدف ساخت پرسش‌نامه‌ای جهت سنجش کارآمدی خانواده انجام شده منجر به ساخت پرسش‌نامه، «کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام» (SFEQI)^۴ شده است. این پرسش‌نامه دارای ۷۹ سوال و ۱۰ مولفه بوده و سه شاخص بینشی، اخلاقی و حقوقی را مورد سنجش قرار می‌دهد. اعتبار کلی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و با روش اسپیرمن براون و گاتمن ۰/۸۳ است (صفورایی، ۱۳۸۸، ص ۱۵۵). اعتبار مجدد پرسش‌نامه در جامعه دیگری توسط دردشتی (۱۳۹۱) بررسی شده است و حاکی از آن است که این پرسش‌نامه در سطح ۰/۸۷ همچنان از اعتبار لازم برخوردار است (دردشتی، ۱۳۹۱، ص ۱۴۲). هوشیاری و متقیان (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان هنجاریابی مجدد پرسش‌نامه سنجش کارآمدی خانواده با استفاده از نظریه سوال - پاسخ به این نتیجه دست یافتند که قدرت تمییز و میزان آگاهی ۱۹ سوال به اندازه کافی نیست.

همچنین آزمون رضامندی زناشویی اسلامی توسط جدیری و جان‌بزرگی (۱۳۸۷) با هدف سنجش سطح رضامندی زوجین ساخته شده و حاوی ۵۰ سوال و ۱۰ مولفه را مورد بررسی قرار داده است. ضریب همسانی درونی گویه‌های پرسش‌نامه برابر با ۰/۸۷، ضرایب اسپیرمن براون ۰/۸۱۶ و ضریب دو نیمه سازی گاتمن ۰/۸۱۵ گزارش شده است. (جدیری و جان‌بزرگی، ۱۳۸۷).

1. Toliatus, J.

2. Perl Moutler, B.F.

3. Straus, M.A.

4. Safurayi Family Efficiency Questioner based on Islamic view.

بازنگری پژوهش‌های غرب نیز نشانگر وجود مقیاس‌هایی است که یا منحصرراً به سنجش کارآمدی یا مفاهیم نزدیک آن پرداخته‌اند؛ یا بخشی از مقیاس به سنجش آن‌ها اختصاص یافته است. برخی از این مقیاس‌ها بدین قرار است:

اِپستاین^۱، بالدوین^۲ و بیشاب^۳ با همکاری یکدیگر آزمونی را با نام ابزار سنجش خانواده^۴ (FAD) بر اساس الگوی مک‌مستر که خصوصیات ساختاری، شغلی و تعاملی خانواده را معین می‌سازد در قالب یک پرسش‌نامه ۶۰ سوالی بر اساس پاسخ‌های ۵۰۳ نفر ساختند. این آزمون عملکرد خانواده را در شش بعد حل مشکل، ارتباط، نقش‌ها، همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی و کنترل رفتار مشخص می‌کند (ثنایی، ۱۳۷۹).

نجم‌یان^۵ (۱۳۷۴) در پژوهشی به بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس FAD پرداخته و فرم ۵۳ سوالی آزمون سنجش خانواده را ارائه کرده است. همچنین میر عنایت^۶ (۱۳۷۸) و رضایی^۷ (۱۳۷۸) در پژوهش‌های جداگانه‌ای پرسش‌های این آزمون را مورد تحلیل و حذف و اضافه قرار داده‌اند (صفورایی، ۱۳۸۸).

اولسون^۸ و همکارانش پرسش‌نامه ۱۱۵ سوالی ENRICH^۹ را جهت سنجش رضامندی زناشویی خانواده ساخته‌اند. این پرسش‌نامه در پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج از ایران مورد استفاده و هنجاریابی قرار گرفته است (ثنایی، ۱۳۷۹).

استفاده از ابزارهای غیربومی اعتباریابی شده، امری متعارف در فضای علمی کشور است اما آنچه ما را برآن داشت تا پژوهش حاضر را تدوین نماییم این است که پژوهش‌هایی که در زمینه خانواده و ساخت آزمون سنجش آن انجام شده است، بیشتر به سنجش رضایت زناشویی و یا رضامندی خانوادگی پرداخته است. در تحقیقات خارجی، به جنبه‌های دینی خانواده کمتر توجه شده است. اغلب آزمون‌هایی که به وسیله محققان ایرانی نیز برای اندازه‌گیری ابعاد خانواده، ساخته شده است، بر اساس منابع دینی نبوده است. بسیاری از آزمون‌هایی که در پژوهش‌های مربوط به خانواده مورد استفاده قرار گرفته است، همان آزمون‌هایی است که توسط محققان خارج از ایران ساخته شده است. هر چند می‌توان از برخی از این پرسش‌نامه‌ها با انجام اعتباریابی و هنجاریابی در جامعه آماری ایرانی، استفاده کرد اما تاریخ ساخت این ابزارها، به روز بودن آنها را با ابهام مواجه می‌کند. از سوی دیگر تردیدی نیست که یکسانی فضای ساخت و اجرای آزمون، بر قوت آن می‌افزاید. بنابراین تنها دو پژوهش عمده

1. Epstein, N.B. 2. Baldwin, L.M. 3. Bishop, D.S. 4. Family Assessment Device.

5. Olson, D.H. 6. Enriching and Nurturing Relationship Issues, Communicating and Happiness.

در فضای آزمون خانواده که متناسب با منابع اسلامی و فرهنگ ایرانی اسلامی است وجود دارد؛ یک مورد، جدیری و جان بزرگی (۱۳۸۷) آزمون رضامندی زناشویی را بر اساس منابع اسلامی تهیه کرده اند و مورد دوم، صفورایی (۱۳۸۸) آزمون کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام را تهیه کرده است. گرچه دو باز پژوهشی در مورد آزمون صفورایی صورت گرفته است اما پژوهش حاضر، جهت جبران برخی نقائص مقیاس کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (صفورایی، ۱۳۸۸)، از جمله بلند بودن پرسش‌نامه (کما اینکه در پژوهش هوشیاری و متقیان هم اشاره شده) و عدم انجام تحلیل عاملی، درصدد است با کوتاه تر نمودن فرم با بررسی مجدد روایی درونی و تحلیل عوامل، به پاسخی برای این سؤال‌ها برسد که فرم تجدیدنظر شده مقیاس کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام از چه ویژگی‌های روان‌سنجی برخوردار است؟ آیا عوامل منسجمی بدست می‌آید؟

روش پژوهش

روش پژوهش، جامعه آماری و نمونه: پژوهش حاضر از نوع تحقیقات همبستگی است. جامعه آماری مردان این پژوهش را معلمین مرد متأهل شهر قم در سال ۱۳۹۲ تشکیل می‌دهند. که بنا بر آمار اداره کل آموزش و پرورش استان قم در چهار ناحیه شهر قم ۶۴۲۱ نفر می‌باشند. حجم نمونه ۳۸۵ آزمودنی در نظر گرفته شد. جامعه آماری زنان این پژوهش را معلمین زن متأهل مدارس راهنمایی و دبیرستان شهر نورآباد لرستان در سال ۱۳۹۲ تشکیل می‌دهند. که بنا بر آمار اداره کل آموزش و پرورش شهر نورآباد ۳۹۰ نفر می‌باشند. حجم نمونه ۲۰۵ آزمودنی در نظر گرفته شد. جهت نمونه‌گیری از نمونه‌برداری تصادفی طبقه‌ای - خوشه‌ای استفاده شده است و در نهایت بعد از جمع‌آوری و حذف پرسش‌نامه‌های ناقص، اطلاعات ۵۹۰ نفر وارد نرم‌افزار آماری و تحلیلی SPSS شده و مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

ابزار سنجش: مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (SFEQI)، توسط صفورایی (۱۳۸۸) و به هدف سنجش کارآمدی خانواده با استناد به آیات و روایات اسلامی ساخته شده است، دارای ۷۹ سوال و ۱۰ مولفه می‌باشد. این مولفه‌ها عبارتند از: ازدواج و رضایت جنسی، خوشبینی و رضایت‌مندی، نقش‌ها و مرزها، مدیریت مالی، فرزند و فرزندپروری، واقع‌بینی و اعتماد متقابل، تعهد و مسؤولیت‌پذیری، کنترل رفتار، صمیمیت همدلی و همفکری، جهت‌گیری مذهبی. اعتبار کلی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ است. همچنین، اعتبار پرسش‌نامه از طریق دو نیمه کردن با روش اسپیرمن براون و گاتمن ۰/۸۳ است. همچنین نتایج روایی محتوا توسط کارشناسان

حوزوی و دانشگاهی مباحث خانواده نشان داد که پرسش نامه دارای روایی محتوا است. میانگین نمره کارشناسان به پرسش نامه به صورت در صدی ۰/۸۶ به دست آمد. همچنین ضریب همبستگی بین نظر کارشناسان در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی دار بود. پرسش نامه چهار گزینه دارد که نمرات هر گزینه به ترتیب بسیار کم=۱، کم=۲، زیاد=۳ و بسیار زیاد=۴ است، نمرات بالاتر در این پرسش نامه گویای کارآمدی بالا و نمرات پایین تر گویای کارآمدی پایین خانواده است (صفورایی، ۱۳۸۸، ص ۱۵۵). اعتبار مجدد پرسش نامه در جامعه دیگری توسط دردشتی (۱۳۹۱) بررسی شده است و حاکی از آن است که این پرسش نامه در سطح ۸۷٪ همچنان از اعتبار لازم برخوردار است (دردشتی، ۱۳۹۱، ص ۱۴۲).

شیوه اجرا و تحلیل: به منظور گردآوری اطلاعات، مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام در جامعه آماری مورد نظر مطابق با حجم نمونه به اجرا در آمده است. با عنایت به عدم عودت برخی پرسش نامه ها و ناقص بودن تعدادی دیگر، تعداد ۵۹۰ پرسش نامه به کمک برنامه SPSS نمره گذاری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته های پژوهش

پس از اجرای مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (صفورایی، ۱۳۸۸) در میان گروه نمونه، به منظور سنجش روایی^۱ سازه و نیز شناسایی و تعیین عوامل تشکیل دهنده مقیاس، از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. پیش از اجرای تحلیل عوامل، برای اینکه معلوم شود حجم نمونه انتخاب شده، مناسب روش تحلیل عاملی است، از آزمون کرویت بارتلت^۲ و کفایت نمونه برداری به روش KMO^۳ استفاده شد. شاخص کفایت نمونه برداری برابر با ۰/۹۶۱ می باشد. در نتیجه، حجم نمونه مورد نظر برای تحلیل عوامل مناسب است. همچنین نتایج آزمون کرویت بارتلت با درجه آزادی ۱۸۹۱ و مجذور کای ۱۹۸۹۲/۴۷۵ در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنادار است. بنابراین ماتریس همبستگی متغیرها، ماتریس واحدی نیست و می توان بر پایه این داده ها، به استخراج عامل ها اطمینان کرد.

نتایج تحلیل جهت مشخص شدن گویه های مناسب برای ورود به تحلیل عاملی نشان داد که با حذف ۱۹ گویه (۶۳، ۷۳، ۷۶، ۵۱، ۵۶، ۶۰، ۶۳، ۷۳، ۷۶، ۵۱، ۵۶، ۶۰، ۶۳، ۷۳، ۷۶، ۴۰، ۴۳، ۴۶، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۶، ۶۰، ۶۳، ۷۳، ۷۶، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۲۳، ۲۴، ۲۹، ۳۵، ۴۰، ۴۳، ۴۶، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۶، ۶۰، ۶۳، ۷۳، ۷۶) پایائی^۴ مقیاس (آلفای کرونباخ) به حداکثر خود خواهد رسید. در جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد ۶۰ گویه،

1. validity.

2. bartlett's test of sphericity.

3. Kaiser-Meyer-Olkin measure of sampling adequacy.

4. reliability

همبستگی با نمره کل و تأثیر حذف هر یک از گویه‌ها در آلفای کرونباخ، ارائه شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود میان گویه‌ها با نمره کل مقیاس، همبستگی‌های معناداری در سطح $P < 0.01$ در دامنه‌ای از $r = 0.415$ (گویه شماره ۱۷) تا $r = 0.695$ (گویه‌های شماره ۱ و ۳۱) وجود دارد.

جدول ۱: مشخصه‌های آماری گویه‌های فرم تجدیدنظر شده مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام؛ همبستگی گویه‌ها با نمره کل و تأثیر حذف هر یک از گویه‌ها در آلفای کرونباخ ($n = 590$ و $P < 0.01$)

گویه	M	SD	همبستگی با نمره کل	آلفای کرونباخ در صورت حذف گویه
۱	۳/۳۴	۰/۷۴۴	**./۶۹۵	۰/۹۶۶
۲	۳/۶۲	۰/۶۶۳	**./۶۵۹	۰/۹۶۶
۳	۳/۳۲	۰/۸۰۹	**./۶۱۸	۰/۹۶۶
۴	۳/۳۶	۰/۷۸۸	**./۶۱۶	۰/۹۶۶
۵	۳/۵۳	۰/۶۳۹	**./۵۰۱	۰/۹۶۷
۶	۳/۳۳	۰/۸۱۶	**./۵۴۶	۰/۹۶۶
۷	۳/۶۷	۰/۵۴۵	**./۵۳۰	۰/۹۶۶
۸	۳/۸۸	۰/۵۵۸	**./۵۵۸	۰/۹۶۶
۹	۳/۳۹	۰/۷۵۲	**./۶۰۹	۰/۹۶۶
۱۰	۳/۷۹	۰/۴۶۹	**./۴۵۰	۰/۹۶۷
۱۱	۳/۳۹	۰/۶۸۳	**./۵۸۹	۰/۹۶۶
۱۲	۳/۳۹	۰/۷۶۹	**./۶۱۵	۰/۹۶۶
۱۳	۳/۴۷	۰/۶۸۸	**./۵۸۸	۰/۹۶۶
۱۴	۳/۵۲	۰/۶۳۴	**./۵۹۸	۰/۹۶۶
۱۵	۳/۴۵	۰/۶۲۵	**./۶۵۴	۰/۹۶۶
۱۶	۳/۲۱	۰/۷۳۳	**./۶۹۱	۰/۹۶۶
۱۷	۳/۶۵	۰/۶۷۲	**./۴۱۵	۰/۹۶۷
۱۸	۳/۳۵	۰/۶۷۰	**./۵۸۷	۰/۹۶۶
۱۹	۳/۸۱	۰/۴۳۵	**./۴۸۸	۰/۹۶۷
۲۰	۳/۶۱	۰/۶۳۱	**./۵۰۷	۰/۹۶۷
۲۱	۳/۴۷	۰/۶۵۰	**./۶۳۰	۰/۹۶۶
۲۲	۳/۲۸	۰/۸۰۲	**./۶۲۵	۰/۹۶۶
۲۳	۳/۳۷	۰/۶۵۶	**./۶۰۸	۰/۹۶۶
۲۴	۳/۶۹	۰/۵۸۷	**./۵۵۶	۰/۹۶۶
۲۵	۳/۴۱	۰/۷۱۶	**./۵۷۲	۰/۹۶۶
۲۶	۳/۴۲	۰/۷۴۱	**./۶۰۸	۰/۹۶۶
۲۷	۳/۴۴	۰/۷۵۴	**./۶۶۸	۰/۹۶۶
۲۸	۳/۳۶	۰/۷۰۱	**./۵۹۸	۰/۹۶۶
۲۹	۳/۶۶	۰/۵۵۹	**./۴۸۲	۰/۹۶۷
۳۰	۳/۴۹	۰/۶۷۹	**./۴۳۶	۰/۹۶۷

جهت تعیین و تحلیل عوامل از تحلیل عاملی به روش «مؤلفه‌های اصلی»^۱، «چرخش متمایل»^۲ به همراه «بهنجارسازی کایزر»^۳ استفاده شد. در مرحله اول تحلیل عاملی، به منظور تعیین تعداد عامل‌های اصلی از ملاک ارزش‌های ویژه بزرگ‌تر از ۱ استفاده شد. براین اساس، برای فرم تجدیدنظر

1. principal component.

2. oblimin rotation.

3. kaiser normalization.

شده مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام، تعداد ۸ عامل نمایان شد که در مجموع ۵۸/۴۷۸ درصد از واریانس را دربردارند. پیش از آنکه این عامل‌ها تفسیر شوند، به‌منظور ساده‌تر و قابل‌فهم‌تر کردن ساختار عاملی، عامل‌های مذکور انتخاب و چرخش متمایل بر روی آن‌ها اجرا شد که جدول ۲ نمایانگر گویه‌های هر عامل و بار عاملی آن‌هاست.

جدول ۲: عوامل هشت گانه فرم تجدیدنظر شده مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام و بار عاملی آن‌ها

بار عاملی	عامل / عبارت	قبلی	فعلی
عامل اول: رعایت حقوق^۱			
۰/۷۴۲	با ادب و احترام با اعضای خانواده رفتار می‌کنم.	۲۸	۱
۰/۷۲۴	اعضای خانواده من حقوق یکدیگر را رعایت می‌کنند.	۵۲	۲
۰/۶۵۶	صبر در زندگی از بروز ناسازگاری در خانواده ام جلوگیری کرده است.	۳۲	۳
۰/۶۳۹	اعضای خانواده ما رعایت حقوق یکدیگر را عبادت می‌دانند.	۱۹	۴
۰/۶۱۷	در مقابل رفتارهای ناپه‌نجان اعضای خانواده خشم خود را کنترل می‌کنم.	۸	۵
۰/۶۱۵	با رعایت حقوق اعضای خانواده از بروز ناسازگاری جلوگیری می‌کنم.	۴۵	۶
۰/۶۱۵	با مدارا با دیگر اعضای خانواده از بروز ناسازگاری جلوگیری می‌کنم.	۶۴	۷
۰/۶۱۰	در تعامل با همسر و فرزندانم به تفاوت‌های بین زن و مرد توجه می‌کنم.	۴۷	۸
۰/۵۵۱	به همسرم احترام می‌گذارم.	۱۸	۹
۰/۴۷۸	حقوق مالی همسرم را رعایت می‌کنم.	۷۹	۱۰

عامل دوم: رضامندی و رشد^۲

۰/۸۳۳	از اخلاق همسرم راضی هستم.	۳۷	۱۱
۰/۸۲۵	از رفتار همسرم راضی هستم.	۳۸	۱۲
۰/۷۸۰	همسرم مایه آرامش اعضای خانواده است.	۳۳	۱۳
۰/۷۳۹	همسرم نسبت به من اظهار محبت می‌کند.	۴	۱۴
۰/۷۲۹	به هنگام بروز مشکلات از حمایت عاطفی همسرم برخوردارم.	۶۹	۱۵
۰/۷۱۰	همسرم در تصمیم‌گیری‌های خود با من مشورت می‌کند.	۳۱	۱۶
۰/۶۹۷	همسرم مرا در جهت پیشرفت تشویق می‌کند.	۶	۱۷
۰/۶۱۸	از دواج زمینه تکامل معنوی من و همسرم را فراهم کرده است.	۱	۱۸
۰/۶۱۸	از رابطه زناشویی با همسرم راضی هستم.	۴۴	۱۹
۰/۵۸۱	در گزینش همسرم اصل تناسب (کفویت) را رعایت کردم.	۳	۲۰
۰/۵۵۱	همسرم نسبت به فرزندانم محبت دارد.	۲۵	۲۱
۰/۵۱۹	در تصمیم‌گیری با همسرم مشورت می‌کنم.	۱۱	۲۲
۰/۵۱۷	همسرم نظافت را در منزل رعایت می‌کند.	۴۲	۲۳
۰/۵۰۲	من و همسرم دارای پیش‌ش‌های دینی مشترک هستیم.	۱۲	۲۴
۰/۴۰۳	همسرم در حد توانم از من انتظار دارد.	۶۷	۲۵
۰/۳۶۳	همسرم را از جهت نیاز جنسی ارضا می‌کنم.	۳۴	۲۶

عامل سوم: رابطه عاطفی و کلامی^۱

۰/۷۲۲	به خاطر اشتباهاتم از همسرم عذرخواهی می‌کنم.	۵۹	۲۷
۰/۷۲۲	از زحمات‌های همسرم تشکر و قدردانی می‌کنم.	۶۸	۲۸
۰/۷۰۳	همسرم را به خاطر کارهای خوبش تحسین می‌کنم.	۶۲	۲۹
۰/۶۱۲	بعد از دعوا و اختلاف با همسرم، زود آشتی می‌کنم.	۷۸	۳۰
۰/۵۵۴	من با زبان، دوستی خود را نسبت به همسرم ابراز می‌دارم.	۳۹	۳۱
۰/۳۰۷	همسرم به خاطر اشتباهاتش از من عذرخواهی می‌کند.	۶۵	۳۲

عامل چهارم: اندیشه دینی^۲

۰/۷۰۰	برای حل مشکلات از خداوند کمک می‌گیرم.	۳۲	۳۳
۰/۶۶۴	ایمان به خداوند در ایجاد آرامش در زندگی ما تاثیر دارد.	۵۴	۳۴
۰/۶۵۰	خداوند را ناظر بر اعمال خود می‌بینم.	۷۷	۳۵
۰/۶۲۸	تربیت فرزندانم را از وظایف خود می‌دانم.	۳۶	۳۶
۰/۵۶۲	حضرت محمد (ص) و ائمه هدی (ع) بهترین الگوها در زندگی ام هستند.	۵۸	۳۷
۰/۴۷۶	باورهای مذهبی را از عوامل خوشبختی در زندگی می‌دانم.	۷	۳۸
۰/۴۶۹	شکر گزار نعمت‌هایی هستم که خداوند به من و خانواده ام داده است.	۳۰	۳۹
۰/۴۴۷	توجه به مواخذه در روز قیامت مرا از انجام رفتارهای ناشایست باز می‌دارد.	۵	۴۰
۰/۴۳۴	برای تربیت اخلاقی فرزندانم وقت می‌گذارم.	۵۳	۴۱

عامل پنجم: مسؤلیت پذیری و مشارکت^۳

۰/۶۴۱	شرایط تحصیل فرزندانم را فراهم کرده‌ام.	۵۵	۴۲
۰/۶۲۵	برخی از کارهای منزل را با هم انجام می‌دهیم.	۷۱	۴۳
۰/۵۲۱	فراهم کردن شرایط ازدواج فرزندان بالغ خود را از وظایفم می‌دانم.	۴۱	۴۴
۰/۴۲۸	از همسرم در حد توانش انتظار دارم.	۷۵	۴۵
۰/۴۲۵	از پدر و مادرم اطاعت می‌کنم.	۳۷	۴۶

عامل ششم: رفتار دینی^۴

۰/۷۱۹	شرکت در فعالیت‌های مذهبی جزء برنامه زندگی ماست.	۶۱	۴۷
۰/۶۶۶	فرزندانم را با نام‌های نیکوی اسلامی نام گذاری کرده‌ام.	۲۰	۴۸
۰/۶۴۹	اعضای خانواده ما یکدیگر را امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند.	۲۱	۴۹
۰/۶۰۰	دین مدار بودن ملاک انتخاب همسرم بوده است.	۹	۵۰
۰/۵۲۵	اعضای خانواده ما به رعایت دستورهای دینی پایبندند.	۱۷	۵۱
۰/۵۲۶	در خانواده ما توجه به پاداش اخروی در انجام کارها نقش دارد.	۲۶	۵۲
۰/۳۳۶	در برخورد با نامحرم حدود شرعی بین محرم و نامحرم را رعایت می‌کنم.	۷۴	۵۳

عامل هفتم: اعتماد و بخشش^۵

۰/۷۲۷	راست‌گویی باعث اعتماد اعضای خانواده ما به یکدیگر شده است.	۱۴	۵۴
۰/۷۲۱	در خانواده ما حفظ عفت و اخلاق جنسی دارای اهمیت است.	۱۰	۵۵
۰/۶۷۱	به همسرم اعتماد دارم.	۲	۵۶
۰/۴۳۳	خوش‌بینی به زندگی و حوادث آن به من آرامش می‌دهد.	۵۷	۵۷
۰/۴۰۲	خطاهای قابل بخشش اعضای خانواده را می‌بخشیم.	۷۲	۵۸

عامل هشتم: صداقت^۶

۰/۷۵۰	از دروغ‌گویی پرهیز می‌کنم.	۷۰	۵۹
۰/۵۱۱	به وعده‌هایی که می‌دهم عمل می‌کنم.	۶۶	۶۰

1. emotional and verbal relationship.
2. religious thought
3. responsibility and participation.
4. religious behavior.
5. trust and forgiveness.
6. honesty.

همان‌گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد، بار عاملی گویه‌ها در طیفی بین ۰/۳۰۷ تا ۰/۸۳۲ قرار دارد و نمایانگر ۸ عامل است. عامل اول، رعایت حقوق است که ۱۰ گویه را به خود اختصاص داده که بار عاملی آن‌ها در دامنه ۰/۴۷۸ تا ۰/۷۴۲ قرار دارد. عامل دوم، رضامندی و رشد است که بیشترین تعداد گویه‌های مقیاس (۱۶ گویه) را داراست. و بار عاملی‌ای بین ۰/۳۶۳ تا ۰/۸۳۲ دارد. عامل سوم، رابطه عاطفی و کلامی است که ۶ گویه را به خود اختصاص داده و دامنه بار عاملی گویه‌های این عامل، از ۰/۳۰۷ تا ۰/۷۷۲ است. عامل چهارم، اندیشه دینی است که ۹ گویه را به خود اختصاص داده و دامنه بار عاملی گویه‌های این عامل، از ۰/۴۳۴ تا ۰/۷۰۰ است. عامل پنجم، مسؤولیت پذیری است که ۵ گویه را داراست. دامنه بار عاملی گویه‌های این عامل، از ۰/۴۲۵ تا ۰/۶۲۱ است. عامل ششم، رفتار دینی است که ۷ گویه را داراست. بار عاملی گویه‌های این عامل، ۰/۳۳۶ و ۰/۷۱۹ است. هفتم، اعتماد و بخشش است که ۵ گویه دارد. بار عاملی گویه‌های این عامل، ۰/۴۰۲ و ۰/۷۲۷ است. عامل هشتم، صداقت است که با ۲ گویه کم‌حجم‌ترین عامل می‌باشد. بار عاملی گویه‌های این عامل، ۰/۷۵۰ و ۰/۵۱۱ است.

روش محاسبه آلفای کرونباخ، از دیگر روش‌های بررسی پایایی درونی مقیاس است. نتایج این بررسی در مورد فرم تجدیدنظر شده مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام و زیرمقیاس‌های آن، به تفکیک جنسیت، در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول ۳: نتایج بررسی همسانی درونی با ضریب آلفای کرونباخ

تعداد گویه	آلفای کرونباخ	عوامل
۱۰	۰/۸۷	۱. رعایت حقوق
۱۶	۰/۹۲	۲. رضامندی و رشد
۶	۰/۸۰	۳. رابطه عاطفی و کلامی
۹	۰/۸۵	۴. اندیشه دینی
۵	۰/۶۷	۵. مسؤولیت پذیری و مشارکت
۷	۰/۸۳	۶. رفتار دینی
۵	۰/۷۴	۷. اعتماد و بخشش
۲	۰/۵۵	۸. صداقت
۶۰	۰/۹۶	کل
۶۰	۰/۹۵	مرد
۶۰	۰/۹۶	زن

ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس برابر با ۰/۹۶ محاسبه شد که بیانگر همسانی درونی مناسب این مقیاس است. ضریب آلفای کرونباخ برای مردان، ۰/۹۵ و برای زنان، ۰/۹۶ بدست آمد. ضریب آلفای کرونباخ برای هشت عامل؛ رعایت حقوق (۰/۸۷)، رضامندی و رشد (۰/۹۲)، رابطه عاطفی و کلامی (۰/۸۰)، اندیشه دینی (۰/۸۵)، مسؤولیت پذیری و مشارکت (۰/۶۷)، رفتار دینی (۰/۸۳)، اعتماد و بخشش (۰/۷۴)، صداقت (۰/۵۵) می‌باشد.

جدول ۴ نشانگر رابطه بین عوامل با یکدیگر و با کل مقیاس است.

جدول ۴: همبستگی بین عوامل با یکدیگر و با کل مقیاس (n=۵۹۰؛ $P < ۰/۰۱$ (**))

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱							
۰/۷۳۶**	۱						
۰/۶۸۱**	۰/۷۳۵**	۱					
۰/۷۴۰**	۰/۵۸۴**	۰/۵۷۴**	۱				
۰/۶۶۱**	۰/۵۹۱**	۰/۵۱۶**	۰/۶۲۷**	۱			
۰/۷۱۸**	۰/۶۱۶**	۰/۵۵۵**	۰/۷۳۹**	۰/۶۱۵**	۱		
۰/۷۴۱**	۰/۷۳۱**	۰/۵۹۹**	۰/۶۸۶**	۰/۶۱۵**	۰/۶۸۴**	۱	
۰/۵۲۸**	۰/۴۱۵**	۰/۴۵۷**	۰/۴۸۶**	۰/۴۱۲**	۰/۴۹۲**	۰/۴۴۵**	۱
۰/۹۰۳**	۰/۹۰۱**	۰/۸۰۵**	۰/۸۱۳**	۰/۷۴۳**	۰/۸۱۳**	۰/۸۴۳**	۰/۵۷۱**

نتایج جدول ۴ نشان‌دهنده رابطه نسبتاً قوی نمرات عامل‌ها با کل مقیاس است. همبستگی عامل‌ها با یکدیگر کم‌تر از همبستگی عامل‌ها با کل مقیاس است، که نشان‌دهنده استقلال عامل‌ها از یکدیگر و پایائی پرسش‌نامه است.

نتایج استفاده از آزمون‌های هم‌تا نیز در جدول ۵ نشان داده شد.

جدول ۵: نتایج استفاده از آزمون‌های هم‌تا

عوامل	رضامندی زناشویی	پایبندی مردان به آموزه‌های همسراری
۱. رعایت حقوق	۰/۵۷۰**	۰/۵۵۴**
۲. رضامندی و رشد	۰/۷۱۴**	۰/۴۸۵**
۳. رابطه عاطفی و کلامی	۰/۵۷۱**	۰/۶۰۶**
۴. اندیشه دینی	۰/۴۷۹**	۰/۴۲۳**
۵. مسؤولیت‌پذیری و مشارکت	۰/۴۲۰**	۰/۴۵۷**
۶. رفتار دینی	۰/۴۸۲**	۰/۴۷۳**
۷. اعتماد و بخشش	۰/۵۹۷**	۰/۵۶۰**
۸. صداقت	۰/۳۷۳**	۰/۳۶۱**
کل مقیاس	۰/۷۰۴**	۰/۶۱۵**

در این بخش از مقیاس‌های رضامندی زناشویی (جدیری و جان‌بزرگی، ۱۳۸۷) و پایبندی مردان به آموزه‌های همسراری (حیدری خورمیزی، ۱۳۹۳) بهره گرفته شد. یافته‌ها بیانگر وجود همبستگی متوسط و قابل قبولی بین نمرات مقیاس‌ها و نمره کل و زیرمقیاس‌های کارآمدی است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، برآورد روائی و پایائی نسخه تجدیدنظرشده مقیاس کارآمدی خانواده (صفورایی، ۱۳۸۸) است. نتایج بررسی پایائی درونی براساس محاسبه آلفای کرونباخ کل مقیاس و هر گویه، نشان داد که حذف ۱۹ گویه از ۷۹ گویه، موجب رسیدن این ضریب پایائی به حداکثر خود (۰/۹۶) خواهد بود. در روایی سازه به روش تحلیل عاملی، شاخص کفایت نمونه‌برداری نشان داد، حجم نمونه برای تحلیل عاملی مناسب است. همچنین معنادار بودن آزمون کرویت بارتلت حاکی از این است که ماتریس همبستگی داده‌ها برای تحلیل عاملی دارای اطلاعات معنی‌داری می‌باشد. در روایی سازه به روش همسانی درونی، همبستگی هر کدام از سؤالات پرسش‌نامه با نمره کل پرسش‌نامه معنی‌دار است و همچنین بین هر کدام از عامل‌ها و کل پرسش‌نامه همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. به منظور تعیین تعداد عامل‌ها چرخش متعامد به شیوه واریماکس بر روی آن‌ها اجرا و تحلیل عاملی اکتشافی، به‌منظور تعیین تعداد عامل‌های اصلی از ملاک ارزش‌های ویژه بزرگ‌تر از ۱ استفاده شد. براین اساس، برای مقیاس کارآمدی خانواده، تعداد ۸ عامل نمایان شد. رعایت حقوق (عامل اول با ۱۰ گویه) به معنای احترام به حقوق اعضای خانواده، صبر و مدارا جهت سازگاری و جلوگیری از ناسازگاری و توجه به تفاوت‌های زن و مرد می‌باشد. رضامندی و رشد (عامل دوم با ۱۶ گویه) به معنای رضایت از رفتار، اخلاق، رابطه، کمک به تکامل معنوی و پیشرفت، حمایت و کمک به همدیگر می‌باشد. رابطه عاطفی و کلامی (عامل سوم با ۶ گویه) بیانگر ابراز محبت و خوش‌زبانی، تشکر و تحسین، عذرخواهی و گذشت از خطاها می‌باشد. اندیشه دینی (عامل چهارم با ۹ گویه) یعنی اعتقاد به اینکه خداوند حاضر و ناظر اعمال ماست، الگو بودن اهل‌البیت، وجوب شکر گذاری نعمت‌های الهی و کمک از خداوند برای حل مشکلات زندگی است. مسؤولیت‌پذیری و مشارکت (عامل پنجم با ۵ گویه) حاکی از قبول مسؤولیت تحصیلی، اخلاقی و ازدواج فرزندان، مسؤولیت والدینی و مشارکت در امور منزل می‌باشد. رفتار دینی (عامل ششم با ۷ گویه) به معنای شرکت در مراسمات مذهبی و پایبندی به امور دینی و انجام اعمال عبادی می‌باشد. اعتماد و بخشش (عامل هفتم با ۵ گویه) نمایانگر اعتماد اعضای خانواده به همدیگر و بخشش خطاهای همدیگر می‌باشد. صداقت (عامل هشتم با ۲ گویه) یعنی عمل به وعده‌های و پرهیز از دروغ‌گویی است.

جهت بررسی اعتبار پرسش‌نامه ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس برابر با ۰/۹۶ محاسبه شد که بیانگر همسانی درونی مناسب این مقیاس است. ضریب آلفای کرونباخ برای هشت عامل این مقیاس

عبارت است از: رعایت حقوق (۰/۸۷)، رضامندی و رشد (۰/۹۲)، رابطه عاطفی و کلامی (۰/۸۰)، اندیشه دینی (۰/۸۵)، مسؤولیت‌پذیری و مشارکت (۰/۶۷)، رفتار دینی (۰/۸۳)، اعتماد و بخشش (۰/۷۴)، صداقت (۰/۵۵). استفاده از آزمونهای همتای رضامندی زناشویی (جدیری و جان‌بزرگی، ۱۳۸۷) و پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری (حیدری خورمیزی، ۱۳۹۳) بیانگر وجود همبستگی متوسط و قابل قبولی بین نمرات مقیاس‌ها و نمره کل و زیرمقیاس‌های کارآمدی است. بنابراین فرم تجدید نظر شده مقیاس کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام از روایی و اعتبار لازم برای سنجش کارآمدی خانواده برخوردار است.

منابع

- ایرینه گلدنبرگ و هربرت گلدنبرگ، خانواده درمانی، ترجمه حمیدرضا حسین شاهی و سیامک نقشبند (۱۳۸۶)، تهران: روان. پسندیده، عباس (۱۳۸۹)، کانون جوانمردی، تهران: مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری.
- ثابئی، باقر (۱۳۷۹)، مقیاس‌های سنجش خانواده و ازدواج، تهران: مؤسسه انتشارات بعثت.
- جدیری، جعفر (۱۳۸۷)، بررسی رابطه رضامندی زناشویی بر اساس معیارهای دینی با ثبات هیجانی. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- حیدری خورمیزی، سیدحسین (۱۳۹۳)، رابطه پابندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- خدایاری فرد، محمد و عابدینی، یاسمین (۱۳۸۹)، نظریه‌ها و اصول خانواده درمانی و کاربرد آن در درمان اختلالات کودکان و نوجوانان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- داتیلیو، فرانک ام، درمان شناختی- رفتاری با زوجها و خانواده‌ها، ترجمه نبی الله خواجه (۱۳۹۱)، تهران: انتشارات ارجمند.
- دردشتی، احمدرضا (۱۳۹۱)، مقایسه میزان کارآمدی خانواده والدین شاغل و خانواده پدر شاغل از نگاه پدران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- زارعی توپخانه، محمد (۱۳۹۲)، رابطه ساختار قدرت در خانواده فعلی و اصلی فرد با کارآمدی خانواده از منظر آموزه‌های اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ستیر، ویرجینیا، آدم سازی، ترجمه بهروز بیرشک (۱۳۹۱)، تهران: رشد.
- صفورایی، محمد مهدی (۱۳۸۸)، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسش‌نامه آن. رساله دکتری، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- صفورایی، محمد مهدی (۱۳۸۸)، ساخت و اعتباریابی پرسش‌نامه سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام، قم: روان‌شناسی و دین، شماره ۵، ص ۸۵-۱۰۸.
- کارلسون، جان؛ اسپری، لن و لوپس، جودیت، خانواده درمانی تضمین درمان کارآمد. ترجمه ی شکوه نوایی نژاد (۱۳۸۸)، تهران: انتشارات سازمان انجمن اولیا و مربیان.
- نجانرین، فرزانه (۱۳۷۴)، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس سنجش خانواده (FAD)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن.
- هوشیاری، جعفر و صفورایی، محمد مهدی (۱۳۹۴)، هنجاریابی مجدد پرسش‌نامه سنجش کارآمدی خانواده با استفاده از نظریه سوال - پاسخ، قم: مطالعات اسلام و روانشناسی، شماره.
- Epstein, N.B., Baldwin, L.M., & Bishop, D.S. (1983). The McMaster family assessment device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9, (2), 171-180.
- Goldenberg H. & Goldenberg I. (1998). "Family Therapy: An Overview" (4.th ed) New York: brooks/Cole.
- Satir, V. (1998). *Conjont Family Thrapy*. Californiya: Science and Behavior Books.
- Gehring, T.M., Debry, M. & Smith, P.K. (2001). *The Family System Test (FAST) Theory and Application*, England: Brunner Routledge.
- Touliatos, J. Perlmutter, B.F. & Straus, M.A. (2001). *Handbook of family measurement techniques (Vol.۱)*. California: Sage.
- Wilkinson L. (1998). "Child & Family Assesment". (2nd.Ed). England: Routledge.

إعادة استكشاف البنية الفاعلة للمعيار الإسلامي في كفاءة الأسرة

محمد مهدي صفورائي باريزي / أستاذ في علم النفس التربوي - جامعة المصطفى العالمية
السيد حسين حيدري / حائز على شهادة ماجستير في علم النفس - مؤسسة الإمام الخميني للتعليم والبحوث
shheidari515@yahoo.com

عباس علي هراتيان / طالب دكتوراه في علم النفس - مركز دراسات الحوزة والجامعة
محمد زارعي توبخانه / طالب دكتوراه في علم النفس - مركز دراسات الحوزة والجامعة

الملخص

الهدف من تدوين هذه المقالة هو تقييم مدى اعتبار وثبوت النسخة التي أعيد النظر فيها حول المعيار الأولي لكفاءة الأسرة بالاعتماد على المصادر الإسلامية، وقد تم إجراء هذه الدراسة في إطار بحث علمي مترابط متقوم على أسلوب اختيار العينة العشوائية العنقودي، حيث تم اختيار ٥٩٠ شخصاً كعينة للبحث، حيث أجابوا عن استبيان خاص لتقييم كفاءة الأسرة على أساس المصادر الإسلامية (صفورائي ١٣٨٨). ولأجل تقييم مدى نجاعة هذا المعيار، اعتمد الباحثون على أسلوب تحليل العوامل وقد أشارت النتائج إلى أن استمارة إعادة النظر للمعيار الإسلامي على صعيد كفاءة الأسرة لها ثمانية عوامل، هي: (١- مراعاة الحقوق ٢- الرضا والرشد ٣- العلاقة العاطفية والكلامية ٤- الفكر الديني ٥- تحمل المسؤولية والمشاركة ٦- السلوك الديني ٧- الاعتماد والتسامح ٨- الصدق). ولأجل دراسة وتقييم مدى ثبوت المعيار اعتمد الباحثون على أسلوب التحليل المتكافئ الباطني بواسطة ألفا كرونباخ بمستوى ٠/٩٦ وأما النتائج فقد أثبتت أن هذا الاستبيان يتصف باعتباره وثبوت بمستوى عال كما يمكن تحصيل عوامل منسجمة من شأنها أن تكون معتمدة على صعيد دراسة مدى كفاءة الأسرة على أساس المصادر الإسلامية بحيث يستفيد الباحثون منها في مختلف دراساتهم المستقبلية في هذا المضمار. كلمات مفتاحية: تحليل العوامل، المعيار الإسلامي، كفاءة الأسرة، الاعتبار، الثبوت.